

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Nauczycielskie zadania historyków języka wobec narodowej wspólnoty komunikatywnej dawniej i obecnie : dyskusja panelowa

Author: Stanisław Borawski, Bernadetta Niesporek-Szamburska

Citation style: Borawski Stanisław, Niesporek-Szamburska Bernadetta. (2018). Nauczycielskie zadania historyków języka wobec narodowej wspólnoty komunikatywnej dawniej i obecnie : dyskusja panelowa. W: M. Pastuch, M. Siuciak, K. Wąsińska, W. Wilczek (red.), „Historia języka w XXI wieku : stan i perspektywy”. (S. 653-656). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Stanisław Borawski

Instytut Filologii Polskiej
Uniwersytet Zielonogórski

Bernadetta Niesporek-Szamburska

Katedra Dydaktyki Języka i Literatury Polskiej
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dyskusja panelowa

Nauczycielskie zadania historyków języka wobec narodowej wspólnoty komunikatywnej dawniej i obecnie

Język polski jest trzykrotnie wymieniony w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* jako dobro szczególne. Akty normatywne rangi ustawowej ustanawiają ramy działań wykonawczych.

Zapisana w preambule do *Ustawy o języku polskim*¹ formuła, że „język polski stanowi podstawowy element narodowej tożsamości i jest dobrem narodowej kultury”, określa jednocześnie ścieżki jego ochrony, rozciągając ich zakres od dbałości o poprawne używanie języka polskiego i doskonalenie sprawności w posługiwaniu się nim, przez stwarzanie warunków do właściwego rozwoju języka jako narzędzia międzyludzkiej komunikacji i przeciwdziałanie jego wulgaryzacji, także przez promocję języka polskiego w świecie – po **szerzenie wiedzy o nim i jego roli w kulturze**. Ustawa wyznacza w ten sposób znaczące miejsce dla historyków języka wśród edukatorów/nauczycieli świadomie objaśniających przeszłość w języku i utrwalających tożsamość językową i kulturową Polaków. Ze względu bowiem na fakt, jaki pełnią walory egzegetyczne i logiczne historii języka, potrzebna jest rola przewodnika i popularyzatora, nauczyciela wreszcie.

¹ Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim. Dz.U. 1999, Nr 90, poz. 999.

Rolę nauczyciela: organizatora wiedzy, eksploatatora pola wiedzy i pola dydaktycznego, opiekuna, propagatora można bowiem pojmować szeroko – w zależności od ujmowania jego funkcji w regulacjach prawnych kraju, od instytucji zajmujących się uczeniem czy popularyzowaniem wiedzy, w zależności wreszcie od szkół, szczebli i poziomów nauczania. Powinność edukatora może wypełniać się w roli pośrednika między wartościami zawartymi w przekazywanej wiedzy a psychiką odbiorców tej wiedzy – jako tłumacza, narratora, osoby objaśniającej, interpretatora i komentatora tych wartości, zmaterializowanych na przestrzeni dziejów, jak w przypadku historii języka – w tworzywie językowym.

Historykom języka nauka wyznacza także inne zadania. Należy do nich budowanie „wiedzy o istniejących i zmieniających się w czasie faktach językowych, o procesie ich historycznego rozwoju, którego ogniwa są wewnętrznie przyczynowo powiązane” (KLEMENSIEWICZ, 1982: 660), o ich wpływie na teraźniejszość. „Historia języka ma przedstawić i wyjaśnić rozwój języka, [...] pokazując – w granicach naukowych możliwości – zależność przejawów tego rozwoju, realizowanych i zaświadczonych w tworzywie językowym, od działania wewnętrznych praw lub zewnętrznych czynników tkwiących w życiu społeczeństwa” (KLEMENSIEWICZ, 1982: 691).

Rola historyka języka jako twórcy wielu informacji różni się od roli historyka języka jako narratora – jako tego, który opowiada o procesie historycznym, który go objaśnia i interpretuje. I ta odmienność jest oczywista. Skoro jednak rangę nauki mierzy się stopniem uznawania jej za społeczną, rola pośrednika pomiędzy wytworzoną informacją a szerokim ogółem będzie zasadnicza. Zwłaszcza jeśli chodzi o powinności historyka języka w kształceniu instytucjonalnym, gdzie mają one wymiar funkcjonalno-pragmatyczny. Ogólna koncepcja edukacyjna oraz jej szczegółowe aplikacje stawiają w kształceniu językowym na niższych etapach edukacji (w edukacji szkolnej gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej) rozwijanie sprawności nad zdobywaniem wiedzy, której obecność dopuszcza jedynie jej sfunkcjonalizowanie w myśl teorii komunikacji i pragmatycznej skuteczności. Z kolei w kształceniu uniwersyteckim funkcjonalność przekłada się na ograniczenie na specjalnościach polonistycznych zakresu wiedzy filologicznej kosztem zawodowego pragmatyzmu. Tego rodzaju preferencje nie wyznaczają mocnej pozycji dla wiedzy historycznojęzykowej i dla perspektywy diachronicznej w kształceniu językowym (por. KOWALIKOWA, 2011).

A jednak tego rodzaju „sfunkcjonalizowanie” w duchu „użyteczności” nie przyczynia się do całkowitego usunięcia diachronicznej perspektywy poznawczo-interpretacyjnej z programów szkolnych i uniwersyteckich. Pozostawiono jej miejsce ważne, choć raczej „ukryte”. Charakteryzując sposób i zakres istnienia komponentów historycznojęzykowych we współczesnej polonistyce szkolnej i uniwersyteckiej, można zauważyć, że „cechuje je usprawiedliwiona względami natury edukacyjnej” (potrzeby uczniów, studentów, względy czasowe, uwarunkowania współczesnej edukacji) „rezygnacja z całościowego i autonomicznego

ujęcia [...] na rzecz wyboru zjawisk niezbędnych”, interesujących i umotywowanych pozostałymi celami edukacyjnymi (KOWALIKOWA, 2011: 20).

O miejscu i statusie wiedzy o przeszłości w języku w dydaktyce szkolnej i uniwersyteckiej decyduje szereg komponentów. Należą do nich te przynależne do warstwy programowej, determinujące kształcenie (jak podstawa programowa, programy edukacyjne z efektami kształcenia, nowoczesne pomoce dydaktyczne, podręczniki, dobre opracowania, teksty), oraz te związane z osobą, która tę wiedzę przekazuje: z nauczycielem, pośrednikiem, narratorem. Od jego przygotowania (jego wiedzy historycznojęzykowej), od jego kreatywności i pomysłowości, od umiejętności i talentu w objaśnianiu wiedzy, od pasji, z jaką jest w stanie zainteresować swych odbiorców przeszłością w języku i jej związkami z terażniejszością, od sposobu, w jaki wpisuje tę wiedzę w czas, którym dysponuje, zależy jakość kształcenia historycznojęzykowego uczniów i studentów. To tylko kilka zagadnień, które nurtują historyków języka.

Zdając sobie sprawę ze znaczenia roli pośrednika pomiędzy wytworzoną informacją (tu: historycznojęzykową) a szerokim ogółem odbiorców oraz z tego, że każde stwierdzenie pozostanie martwe bez woli i zaangażowania szerokiego grona badaczy, wykładowców akademickich oraz nauczycieli w określenie i realizację zadań historyków języka wobec narodowej wspólnoty komunikatywnej, uczestnicy oraz moderatorzy panelu dyskusyjnego postawili szereg problemów, wokół których toczyła się debata. Sformułowano zatem wiele ważnych pytań, a wśród nich poniższe zagadnienia:

1. Odmienność postaw badacza i nauczyciela; indywidualna ciekawość badacza a systematyzująca postawa nauczyciela.

2. Odmienność powinności dawniej i obecnie; działania w stanie zagrożenia a zdystansowana postawa w dobie obecnej.

3. Utrwalanie wyników badań (ruch wydawniczy) a ich upowszechnianie.

4. Aktywne i pasywne postawy historyków języka względem narodowej wspólnoty komunikatywnej.

5. Dydaktyka szkolna: podstawa programowa, programy szkolne, współpraca ze środowiskami nauczycieli polonistów.

6. Bogactwo treści polonistycznych a edukacja historycznojęzykowa w szkole.

7. Zakres treści historycznojęzykowych w dokumentach oświatowych (podstawa programowa, programy nauczania, podręczniki szkolne) a kierunek działań dydaktycznych w szkole.

8. Rola nauczycieli polonistów w rozwijaniu zainteresowań historycznojęzykowych uczniów, w ich wychowaniu ku łączeniu przeszłości z terażniejszością – także w języku ojczystym.

9. Możliwości kształcenia historycznojęzykowego uczniów (od zagadnień systemowych do JOS i zagadnień tekstologicznych oraz genologicznych, możliwości kształcenia w środowiskach gwarowych).

10. Dydaktyka akademicka: porównanie stanu dawniejszego i obecnego.
11. Możliwości zainicjowania i rozwoju ruchu zainteresowań: studenckie i uczniowskie koła zainteresowań.
12. Perspektywa współpracy z instytucjami i organizacjami oświaty dorosłych – uniwersytety trzeciego wieku, organizacje regionalne itp.
13. Priorytety tematyczne w oddziaływaniu na środowiska pozaszkolne i nieakademickie.
14. Ryzyko wynikające z prób ekspansji dydaktycznej akademickiego środowiska historyków języka w sytuacji politycznego zawłaszczania pojęć: *naród, ojczyzna, patriotyzm, narodowy*.
15. Samokształcenie historyków języka.
16. Oceny stopnia wewnątrzśrodowiskowej integracji historyków języka polskiego: odbywane konferencje, postulaty nowych form organizacyjnych wymiany informacji i życia naukowego.

Rozpoczęta w czasie kongresu dyskusja nie zdołała objąć wszystkich zaprezentowanych zagadnień, choć mocno wybrzmiał w czasie dyskusji głos Aleksandry Niewiary podkreślającej rolę historyka języka jako autorytetu i upominającej się o głośne wyrażenie przez środowisko historyków języka potrzeby wzbogacenia programów szkolnych i uniwersyteckich o treści historycznojęzykowe. Treści takie, jak zagadnienia onomastyczne czy związane z etymologią, powinny być jasno wyrażone w programach, a wtedy znalazłby się odpowiedni czas i miejsce do przekazania ich młodemu pokoleniu. Tak jednak, jak kształcenie, które jest procesem, ma swój początek, lecz nigdy się nie kończy, tak i debata nad kształceniem języka w perspektywie diachronicznej końca mieć nie powinna. Powinna trwać. I trwa...

Na koniec oddajmy głos uczestnikom panelu...

Literatura

- BORAWSKI S., 2013: *Historyk języka w trzech rolach. Esej historiozoficzny o pojęciach sterujących narracją dziejopisarską w językoznawstwie polskim po roku 1945*. „Poradnik Językowy” 2013, z. 7, s. 31–41.
- KLEMENSIEWICZ Z., 1982: *Składnia, stylistyka, pedagogika językowa*. Warszawa.
- KOWALIKOWA J., 2011: *Historia języka w perspektywie edukacyjnej*. W: DUNAJ B., RAK M., red.: *Badania historycznojęzykowe. Stan, metodologia, perspektywy*. Kraków, s. 19–27.